

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 7 (20)

Суми – 2017

УДК 347.73:336.761(477)

ПОНЯТТЯ ТА УМОВИ ОБІГУ АКЦІЙ В УКРАЇНІ

*Плотнікова Марія Володимирівна,
канд. юрид. наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
та фінансового права ННІ права,
Сумський державний університет*

*Курафєєва Тетяна Сергіївна,
студентка VI курсу ННІ права,
Сумський державний університет,*

Обіг акцій у цивільному обороті має свої особливості зумовлені властивостями даного виду цінного паперу. У статті проаналізовано поняття “обіг акцій”. В законодавстві відсутнє визначення даного поняття, а в науковій юридичній літературі не склалося єдиного підходу до його розуміння. На основі аналізу законодавства про цінні папери визначається, що обіг акцій є частиною загального поняття обіг цінних паперів. Отже зміст поняття обіг акцій включає тільки правочини, пов’язані з переходом прав на акції окрім правочинів, укладених при їх емісії, викупі акцій їх акціонерним товариством та купівлі-продажу викуплених акцій.

Іменний та бездокументарний характер акцій впливає на умови обігу даного виду цінного паперу. Передумовою обігу акцій є наявність у акціонера документів, які підтверджують його право власності на акції. Важливою умовою обігу акцій є те, що обслуговування такого обігу здійснюється національною депозитарною системою. Причому при вчиненні правочинів з акціями обов’язковим є посередництво торговця цінними паперами, за деякими винятками чітко встановленими законодавством. Основними видами правочинів, які можуть укладатися в процесі обігу акцій є купівля-продаж, застава (з заборотою акціонерному товариству не має права приймати в заставу власні цінні папери), дарування, договір міни, поділу майна подружжя, поділ спадкового майна тощо. Умови обігу акцій визначаються не тільки характером даного цінного паперу, а й типом акціонерного товариства, яке їх випустило. Так, акції публічного акціонерного товариства можуть купуватися та продаватися на фондовій біржі. Таке акціонерне товариство повинно пройти процедуру лістингу на фондовій біржі. У разі приватного розміщення акцій важливою особливістю є передбачене законодавством переважне право акціонерів приватного акціонерного товариства на придбання акцій цього товариства. Новелою законодавства в сфері обігу акцій є порядок придбання акцій акціонерного товариства за наслідками придбання контрольного пакета акцій.

Ключові слова : акція, приватне акціонерне товариство, публічне акціонерне товариство, обіг акцій, фондовий ринок, правочин.

Plotnikova M.V., Kurafeeva T.S. Concept and Conditions of Turnover of Shares in Ukraine. Turnover of shares in civil circulation has its own characteristics due to the properties of this type of security. The concept of «turnover of shares» is analyzed in the article. Definition of this concept there is not in the legislation, and the same understanding of this concept is absent in the scientific legal literature. On the basis of analysis of securities legislation it is determined, that turnover of shares is part of general concept circulation of securities. So, turnover of shares includes only the legal transactions,

related to passing of rights to shares except the legal transactions celled at their emission, buying shares back them by a joint-stock company and to the purchase-sale of bought out.

Nominal and uncertificated character of shares has an impact on the terms of turnover of shares. Precondition of turnover of shares is a presence for the shareholder of documents that confirm his right of ownership on a share. The important condition of turnover of shares is that maintenance of such turnover comes true by the national depository system. The process of purchasing and selling shares involves going through a stockbroker as a middle man, except exceptions set by legislation. The basic types of legal transactions that can consist in process of turnover of shares there is a purchase sale, mortgage, donation, exchange agreement, division of property of the married couples, division of the inherited property etc. The terms of turnover of shares are determined by not only character of this security, but also type of joint-stock company that issued it. Shares of public joint-stock company can be for sale and bought on an exchange stock. Such joint-stock company must pass procedure of listing on an exchange stock. In case of private placement of shares by an important feature envisaged by a legislation is right of shareholders of private joint-stock company on acquisition of shares of this company. Recent changes to the law apply to squeeze-out. Squeeze-out is the compulsory sale of the shares of minority shareholders of a joint-stock company for which they receive a fair cash compensation.

Keywords : : share, private joint stock company, public joint stock company, share turnover, stock market, transaction.

Актуальність дослідження. . Економічне зростання в Україні залежить від прозорості та ефективності правового регулювання діяльності господарських товариств, одним з видів яких виступає акціонерне товариство, яке є найбільш простим та зручним для залучення коштів фізичних та юридичних осіб, які стають акціонерами, набуваючи корпоративних прав, що посвідчується таким цінним папером як акція. Для недопущення порушення прав акціонерів законодавство встановлює чіткі вимоги до випуску цього виду цінного паперу, а також формалізує порядок вчинення правочинів, пов'язаних з переходом прав на акції, тобто їх обіг. Зміст поняття “обіг акцій” в законодавстві не визначений і розглядається в науковій літературі з різних підходів. Чітке розуміння термінів, які визначають зміст повноважень органів влади а також обсяг прав фізичних та юридичних осіб є передумовою ефективного правозастосування. Саме тому спроби визначити зміст поняття “обіг акцій” є актуальними, як і аналіз умов його здійснення відповідно до українського законодавства, що може стати фундаментом для визначення його відповідності економічній основі цих відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремим питанням обігу акцій дослідники приділяли увагу в науковій юридичній літературі. Зокрема, фінансово-правові аспекти обігу цінних паперів розглядала Ю.В. Звонарьова [1], правові засади випуску та обігу емісійних цінних паперів досліджував О.І. Онуфрієнко [2], обіг цінних паперів О.С. Яворська [3], обіг безпосередньо акцій – Є. С. Філіпенко [4]. Загальні питання

переходу права власності на акцію характеризувала О. В. Розгон [5], а їх відчуження на фондовому ринку Л. В. Сіщук [6]. В дослідженні М. В. Оприско приділена увага недійсності договорів про відчуження корпоративних прав [7]. Проте, як уже зазначалося, єдиного підходу до визначення змісту поняття “обіг акцій” не сформовано, відсутня також комплексна характеристика умов його здійснення.

Метою статті є визначення поняття та умов обігу акцій в Україні.

Виклад основного матеріалу. Акціонерне товариство відповідно до ст. 24 Закону України “Про господарські товариства” має статутний (складений) капітал, поділений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості [8]. Згідно з визначенням акції, яке міститься в ст. 6 Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок” вона є іменним цінним папером, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права, передбачені Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств [9]. У відповідно до ч. 2 ст. 20 Закону України “Про акціонерні товариства” акції товариств існують виключно в бездокументарній формі [10].

Правові засади обігу акцій в Україні визначені в Цивільному кодексі,

Господарському кодексі, Законі України “Про цінні папери та фондовий ринок”, Законі України “Про акціонерні товариства”, Законі України “Про депозитарну систему України” та ін., хоча змісту цього поняття законодавство не містить. О.В. Розгон, розглядаючи особливості порядку переходу права власності на акцію, зазначає, що обіг акцій має місце у всіх випадках їх участі у цивільному обороті, тобто їх передачі першими набувачами (власниками) іншим особам, окрім їхнього первісного розміщення. На думку вченої, обіг акцій регулюється загальними нормами, застосовуваними до відносин з передачі будь-якого рухомого майна у власність (інше речове право) [5, с. 155]. Філіпенко Є.С. зазначає, що поняття “обіг акцій” повинно враховувати таку його характеристику як почергове здійснення операцій по відчуженню акцій акціонером наступному акціонеру, на відміну від розміщення, де відбувається відчуження акцій емітентом першому акціонеру [4, с. 4.]. О.С. Яворська визначає поняття “обіг цінних паперів” як вчинення правочинів, пов’язаних з переходом прав на цінні папери та прав за цінними паперами, акцентуючи увагу на виконанні ним важливої соціальної функції – утвердження довіри інвесторів до вкладення коштів у цінні папери та вчинення правочинів з ними [3, с. 26]. Зазначені підходи включають до поняття обігу будь-які операції з акціями, за виключенням їх первинного розміщення.

Слід відмітити, що в Законі України “Про акціонерні товариства” не надається визначення поняття “обіг акцій”, проте більш загальним поняттям, яке включає дане є поняття “обіг цінних паперів”. Відповідно до ст. 1 Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок” обігом цінних паперів визнається вчинення правочинів, пов’язаних з переходом прав на цінні папери і прав за цінними паперами, крім договорів, що укладаються у процесі емісії, при викупі цінних паперів їх емітентом та купівлі-продажу емітентом викуплених цінних паперів [9]. Таким чином, розглянуті вище підходи до розуміння обігу цінних паперів не враховують, що не будь-який правочин, який вчиняється після першого придбання акцій охоплюється поняттям “обіг акцій”, адже викуп емітентом власних цінних паперів та їх подальший продаж не включаються в обсяг поняття “обіг цінних паперів”. Тому під обігом акцій, на нашу думку, слід розуміти вчинення правочинів, які пов’язані з переходом прав на акції, окрім правочинів, укладених при їх емісії, викупі акцій їх акціонерним товариством та купівлі-продажу викуплених акцій.

Отже, під час обігу акцій їх власники здійснюють правочин, за якими право на акцію переходить від акціонера до особи, яка стає наступним акціонером і заміняє його в складі власників даного акціонерного товариства. Розглянемо, які умови для здійснення таких правочинів передбачає українське законодавство про цінні папери, акцентувавши увагу на тому, що відповідно до ст. 5 Закону України “Про акціонерні товариства” в Україні можуть створюватися акціонерні товариства двох типів – приватні акціонерні товариства та публічні акціонерні товариства [10].

Передумовою для можливості укладання правочинів з цінними паперами є виникнення права власності на акції. Вперше право власності на акції виникає у зв’язку із створенням акціонерного товариства. Так, останнім етапом створення акціонерного товариства відповідно до ч. 5 ст. 9 Закону України “Про акціонерні товариства” є видача засновникам товариства документів, що підтверджують право власності на акції.

Однією з умов обігу акцій є те, що обслуговування такого обігу здійснюється національною депозитарною системою. Відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону України “Про депозитарну систему України” підтвердженням прав на цінні папери та прав за цінними паперами, що існують в бездокументарній формі, а також обмежень прав на цінні папери у певний момент часу є обліковий запис на рахунку в цінних паперах депонента в депозитарній установі [11]. А, згідно з Положенням про провадження депозитарної діяльності, затвердженим Рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 23.04.2013 № 735, право власності на цінні папери бездокументарної форми існування переходить до депонента – нового власника з моменту зарахування прав на ці цінні папери на його рахунок у цінних паперах у депозитарній установі. Причому зарахування прав на цінні папери на рахунок у цінних паперах депонента – нового власника не допускається без проведення їх списання (або переказу) з рахунку в цінних паперах депонента – попереднього власника в депозитарній установі [12]. Як слушно зазначає Л. В. Сішук, якщо сторони уклали договір про відчуження акцій, однак не було внесено відомостей про нового власника до системи обліку, то переходу акцій і прав, що посвідчуються ними, не відбувається [6].

Слід відмітити, що відповідно до вимог ч. 4 ст. 24 Закону України “Про акціонерні товариства” правочини щодо акцій вчиняються в письмовій формі [10]. Видами договорів, які можуть укладатися в процесі обігу акцій є купівлі-продаж,

застава, дарування, договір міни, поділу майна подружжя, поділ спадкового майна тощо.

Сторонами договору купівлі-продажу може бути будь-яка фізична чи юридична особа, яка бажає набути корпоративних прав стосовно даного акціонерного товариства. Як уже зазначалося, договори щодо викупу акцій їх емітентом та купівлі-продажу емітентом викуплених цінних паперів не охоплюються поняттям обігу. Стосовно договору застави ч. 3 ст. 24 Закону України “Про акціонерне товариство” передбачає, що акціонерне товариство не має права приймати в заставу власні цінні папери [10].

Наступною особливістю обігу акцій є вимога ч. 8 ст. 17 Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок”, що правочини щодо цінних паперів повинні вчинятися за участю або посередництвом торговця цінними паперами, за деякими винятками. Для правочинів з акціями не потрібно обов’язкової участі торговця цінними паперами тільки при внесенні цінних паперів до статутного (складеного) капіталу юридичних осіб; даруванні цінних паперів; спадкуванні та правонаступництві цінних паперів; вчиненні правочинів, пов’язаних з виконанням судових рішень; вчиненні правочинів у процесі приватизації [9].

Законодавство передбачає різні умови обігу для акцій, які пройшли процедуру публічного і приватного розміщення. Так, відповідно до ч. 1 ст. 24 Закону України “Про акціонерні товариства” акції публічного акціонерного товариства можуть купуватися та продаватися на фондовій біржі. При цьому публічне акціонерне товариство зобов’язане пройти процедуру включення акцій до біржового реєстру та залишатися у ньому хоча б на одній фондовій біржі в Україні. В той час як акції приватного акціонерного товариства не можуть купуватися та/або продаватися на фондовій біржі, за винятком продажу шляхом проведення на біржі аукціону (ч. 2 ст. 24 зазначеного Закону) [10].

Особливістю обігу акцій приватного акціонерного товариства є те, що акціонери приватного акціонерного товариства мають переважне право на придбання акцій, що продаються іншими акціонерами цього товариства, за ціною та на умовах, запропонованих акціонером третій особі, пропорційно кількості акцій, що належать кожному з них.

Новелою українського законодавства про цінні папери є передбачені Розділом XI Закону України “Про акціонерні товариства” умови продажу і придбання акцій у разі, якщо особа, або група осіб, які діють спільно, придбає контрольний пакет акцій (більше ніж 50 % простих акцій), контрольний значний пакет акцій (75 % і більше простих акцій)

або домінуючий контрольний пакет акцій (95 % і більше простих акцій) [10]. Таким чином реалізується принцип захисту інтересів міноритарних акціонерів, які в такому випадку не можуть впливати на управління справами товариства, проте мають право продати належні їм акції за ціною, методика визначення якої вказана в законі.

Зупинення обігу акцій відбувається на підставі розпорядження Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, виданого відповідно до Порядку скасування реєстрації випусків акцій, затвердженого Рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку 23.04.2013 № 737 [13]. Підставами для цього може бути ліквідація акціонерного товариства, перетворення акціонерного товариства, скасування реєстрації випуску акцій, анулювання свідоцтв про реєстрацію випуску акцій.

Висновки. Враховуючи викладене, вважаємо, що під обігом акцій слід розуміти вчинення правочинів, які пов’язані з переходом прав на акції, окрім правочинів, укладених при їх емісії, викупі акцій їх акціонерним товариством та купівлі-продажу викуплених акцій. Тобто під час обігу акцій їх власники здійснюють правочин, за якими право на акцію переходить від акціонера до особи, яка стає наступним акціонером і заміняє його в складі власників даного акціонерного товариства.

Основними умовами обігу акцій є те, що обслуговування такого обігу здійснюється національною депозитарною системою; за деякими винятками встановленими законодавством обов’язковим є посередництво торговця цінними паперами; правочини щодо акцій повинні вчинятися у письмовій формі; правочини можуть укладатися як на фондовому ринку так і поза ним, що залежить від умов розміщення акцій (приватне чи публічне розміщення акцій); наявністю права переважного придбання акцій приватного акціонерного товариства, а також придбання акцій за наслідками придбання контрольного, значного контрольного чи домінуючого пакета акцій. Зупинення обігу акцій потребує прийняття відповідного рішення Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Таким чином, особливості обігу акцій зумовлені бездокументарним та іменним характером акцій як виду цінного паперу, типом акціонерного товариства.

Використана література :

1. Звонарьова Ю. В. Функції фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів / Ю.В. Звонарьова // Університетські наукові записки. – 2010. – № 4 (36). – С. 183-187.
2. Онуфрієнко О.І. Правове регулювання випуску та обігу емісійних цінних паперів в Україні : дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / О.І. Онуфрієнко. – К., 2000. – 199 с.
3. Яворська О.С. Правове регулювання обігу цінних паперів : навч. посібник / О. С. Яворська. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2015. – 336 с.
4. Філіпенко Є. С. Правове регулювання випуску та обігу акцій : автореф. ... канд. юрид. наук, спец. : 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право / Філіпенко Є. С. – Донецьк : Ін-т економіко-правових дослідж., 2013. – 19 с. – С. 4.
5. Розгон О.В. Особливості порядку переходу права власності на акцію / О.В. Розгон // Правничий часопис Донецького університету. – 2013. – Випуск 2. – С. 149-159.
6. Оприско М. В. Підстави та правові наслідки визнання недійсними договорів про відчуження корпоративних прав / Оприско М. В. // Адвокат. – 2012. – № 12(147). – С. 44–48.
7. Про господарські товариства : Закон України від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – С. 682.
8. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 31. – Ст. 268.
9. Про акціонерні товариства : Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50-51. – Ст. 384.
10. Про депозитарну систему України : Закон України від 6 липня 2012 року № 5178-VI // Відомості Верховної Ради. – 2013. – № 39. – Ст. 517.
11. Положення про провадження депозитарної діяльності, затверджене Рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 23.04.2013 № 735 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1084-13>.
12. Сіщук Л.В. Правове регулювання відчуження акцій на фондовому ринку / Л. В. Сіщук // Юридична наука і практика: виклики часу: [Матеріали V Міжн. наук.-практ. конф.]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://conference.nau.edu.ua/index.php/TL/ISC/paper/view/2840/2015>.
13. Порядок скасування реєстрації випусків акцій, затверджений Рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку 23.04.2013 № 737 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0822-13>.